

קרל פון קלאוזביץ | "הכול במלחמה הוא פשוט, אבל הדבר הפשוט ביותר הוא קשה. כלל הקשיים מצטברים ומסתיימים בכך שהם מייצרים חיכוך שלא מתקבל על הדעת אלא למי שהיה במלחמה"

מבוא: ההבדל בין טבע המלחמה למאפייני המלחמה

"מטרת כל אחד מהגורמים המעורבים בסכסוך היא לגרום לכך שפרשנותו למציאות תיחשב לאמת האחת והיחידה הקיימת לדרך שבה יש להבין ולפרש את המציאות... התהליכים האלה ותהליכים רבים אחרים הופכים את הפעולות הפיזיות של הצבא למשולבות בפעולות במישור התודעתי. אלה האחרונות נועדו להסביר, לפרש ולהגדיר לקהלי היעד את מטרות הפעולה הצבאית, את יעדיה ואף את תוצאותיה באופן המשקף את המדיניות ואת האינטרסים של יוזם הפעולה"². הציטוט הזה מתוך מאמר במערכות הביא אותי לכתוב את המאמר הזה המנסה להסביר כי כדי לנצח במלחמה יש להביס את היריב, ולכן תפקידו של הצבא הוא להילחם ולא לעסוק בפרשנות על המלחמה.

מלחמת קדש, שהתנהלה בין המצרים לחיתים בשנת 1274 לפני הספירה, הייתה המלחמה המתועדת הראשונה, ומאז לא פסקו המלחמות על פני כדור הארץ. כבר בשנת 432 לפני הספירה הסביר המצביא וההיסטוריון האתונאי טוקידידס כי למלחמות הבלתי פוסקות יש מניעים עמוקים

רס"ן עופר ארליך
תוה"ד - קמ"ב תו"ל אוויר

על טבע המלחמות

כל עוד בני אדם הם שיילחמו אלה באלה - ולא, למשל, רובוטים - לא ישתנה טבע המלחמות, המושפע מגורמים אנושיים כמו פחד, אומץ, מצבי רוח, מנהיגות ושאר רוח. ואין זה משנה כלל אם בני האדם נלחמים אלה באלה באבנים ובמקלות או באמצעות נשק מודרני

ודאות, זרימה (Fluidity), חוסר סדר, מורכבות, הממד האנושי, אלימות וסכנה, כוחות פיזיים ומורליים ויכולת המחשבה.⁵ בולטת העובדה שהמרכיבים האלה אינם כוללים טכנולוגיה, שטח או יחסי עוצמה, שכן אלה האחרונים משפיעים על דרך התנהלותה של המלחמה, דהיינו הם חלק ממאפייני המלחמה ולא חלק מטבע המלחמה. למרכיבים האלה הוספתי מרכיבים נוספים ממאמרו של גנרל אמריקני בשם ג'יימס דוביק⁶ הקשורים לטבע המלחמה.

המרכיבים של טבע המלחמה

- **הסיבות למלחמה נמצאות בלב האדם.** מההיסטוריה אנו למדים שעמים, שבטים, ערי מדינה, קרטלי פשע, ארגוני טרור, קבוצות דתיות וכו' יצאו למלחמה בשלב כלשהו. הסיבות למלחמות הן מגוונות מאוד וכוללות, בין היתר: שנאה, קנאה, יחירות, תשוקה (לכוח, לאהבה, ללשון וכו'), שאפתנות, הרצון לנקום, הרצון לעשות צדק. הסיבות האלה וסיבות רבות נוספות - חיוביות או שליליות - נמצאות עמוק בלבבות של כולנו מהיותנו בני אנוש. לכן פעולות הנעשות כדי לצמצם את תופעת המלחמה יוכלו לכל היותר להקטין את הסיכוי לפרוץ מלחמה אך לא לבטל כליל את התופעה הזאת השוכנת עמוק בתוכנו.
- **מלחמה היא התנגשות אלימה של רצונות** שבה נעשה שימוש בכלי נשק. לבעל הכוח הפיזי הרב יותר יש כמובן עדיפות. אולם אם לבעל הכוח הפיזי הרב יותר אין מוטיבציה לפעול, הוא יינגף בפני מי שחלש ממנו, אך יש לו רצון עז לנצח. כך, למשל, היה בווייטנאם, שבה הצד החלש - אך המצויד באורך רוח ובנחישות - הצליח להשיג את יעדיו.
- **הממד האנושי** הוא מרכיב מרכזי במלחמה, מכיוון שעיקרה של המלחמה הוא התנגשות בין רצונות מתנגדים. את המלחמה מעצב טבע האדם, ולכן היא מורכבת כמותו ומתאפיינת בחוסר עקביות ובמורליות. המלחמה היא מבחן למורל, לחוק הפיזי ולעמידות. לכן היא מתאפיינת באינטגרציה של הכוחות הפיזיים, המורליים והמנטליים. חקר המלחמות יהיה לא מדויק או

החבויים בטבע האדם והם פחד, כבוד ואינטרסים.³

בקרב חלק גדול מהחוקרים העוסקים בחקר המלחמה, כולל קלאוזביץ, קיימת ההבנה כי יש שוני מהותי בין טבע המלחמה לבין מאפייני המלחמה. המונח הראשון עוסק בגורמים האנושיים המחוללים את המלחמה ומניעים אותה, ואילו המונח השני מתייחס לדרך שבה נלחמים. בעוד שטבע המלחמה אינו משתנה, מאפייני המלחמות משתנים תדיר בהתאם למוסכמות האנושיות ולהתפתחויות הטכנולוגיות. דרך הלחימה הרומאית אינה דומה ללחימה של נפוליאון או ללחימה בימינו, אך הגורמים המניעים את הלוחמים בשדה הקרב לא השתנו מאז ועד היום.

הדיון על טבעה של המלחמה מתנהל בשני מישורים: הראשון הוא המישור האקדמי, שבו מנסים החוקרים לברר תופעות הקשורות לאדם, למדינה ולחברה. השני הוא המישור הפרקטי של התכנון והפיקוד והפרט לקראת מעשי איבה. הבנת המישור הפרקטי משרתת את הצבאות בבואם לפתח תורות לחימה, לבנות את כוחותיהם ולקבוע תוכניות אימונים.

את הגדרת המושג "מלחמה" המובאת להלן בחרתי לקחת ממדריך הלחימה של המרינס:

"מלחמה היא התנגשות אלימה של אינטרסים בין ובקרב קבוצות מאורגנות המתאפיינות בשימוש בכוח צבאי. באופן מסורתי היו הקבוצות האלה מבוססות על מדינות לאום, אבל הן יכולות לכלול גם קבוצות ללא מדינה - כמו קואליציות בין-לאומיות או חלקים בתוך או מחוץ למדינה קיימת - בעלות אינטרסים פוליטיים ויכולת לחולל אלימות מאורגנת בהיקף מספיק גדול כדי להוביל לתוצאות פוליטיות משמעותיות".⁴

מההגדרה הזאת עולה כי המלחמה היא בעיקר התנגשות בין אנשים. המרכיב האנושי הוא היסוד המשפיע ביותר על התנהלות המלחמה, והוא שיוצר את מורכבותה של תופעה המלחמה. לכן כל עוד המלחמה היא תופעה אנושית - טבעה של המלחמה לא ישתנה במרוצת השנים. מדריך השדה של המרינס קובע כי טבע המלחמה (Nature of War) כולל את המרכיבים הבאים: חיכוך, חוסר

אף שגוי, אם לא תהיה בו התייחסות להשפעות הסכנה, הפחד והתשישות על מי שנלחמים ברציפות ימים ארוכים. הרצון האנושי - מחוזק על-ידי מנהיגות שמניעה אותו - הוא הכוח של כל הפעולות במלחמה. שום פיתוח טכנולוגי או חישוב מדעי לא יצליחו לבטל את הממד האנושי במלחמה, וכל תורה שתתעלם מהממד האנושי ותביא בחשבון רק יחסי כוחות, בכוח אדם, בנשק ובציוד, תכשיל את מבצעה.

המשתנים המורליים - בהיותם פסיכולוגיים בעיקרם - הם פחות קבועים וברורים מהמשתנים הפיזיים. קשה לחוש אותם וקשה עוד יותר לכמת אותם. קשה למדוד נחישות לאומית או צבאית, מצפון לאומי או אישי, רגש, פחד, אומץ, מצב רוח, מנהיגות ושאר רוח.

המלחמה דורשת יכולת מנטלית גבוהה שתאפשר למתמודד בה לתפוס את המצב המסובך בשדה הקרב, לבצע הערכות יעילות, לקבל החלטות, לקבוע אסטרטגיות וטקטיקות, לחשוב כיצד להערים על היריב ולפתח תוכניות מתאימות. מחשבה רבה צריכה להיות מושקעת בדרך ניהול המלחמה, לדוגמה: כיצד לחבר בין מצב הסיום הנדרש לאמצעים להשיגו, כיצד ליצור אסטרטגיה ולהקצות משאבים לאסטרטגיה הזאת, כיצד ליצור קואליציות

קשה למדוד נחישות לאומית או צבאית, מצפון לאומי או אישי, רגש, פחד, אומץ, מצב רוח, מנהיגות ושאר רוח

ובאיזה אופן להפעיל את הכוח וכו'. גם במישור הטקטי נדרשת חשיבה רבה, למשל: מתי לתקוף, איך להכריע את האויב, היכן להגן וכו'.

כדי להוציא לפועל פעולה מסכנת חיים במלחמה יש צורך להקנות לפרט מניע שהוא חזק יותר מתחושת הסכנה. מניע כזה הוא בראש ובראשונה הרגש. רגש עשוי לדרבן את הפרט להפגין אומץ, נאמנות והחלטיות, להיות מוכן להקרבה. גם הבושה מהחברים בצוות היא גורם מדרבן. מדובר בתכונות שהן חיוניות ביותר להשגת ניצחון במלחמה.

ניהול מלחמות מחייב שימוש במדע, אבל עם זאת ניהול המלחמות עצמו רחוק מאוד מלהיות מדע. אי-אפשר לנהל מלחמה כמו שניגשים לפתור בעיה בהנדסה. יתר על כן, ככל שהמלחמה נמשכת זמן רב יותר, כך עולה חשיבותם של המרכיבים הלא הנדסיים בניהולה. לא ניתן להתעלם מחשיבותם של יחסי הכוחות הצבאיים והכלכליים, אך עם זאת עדיין יש תוקף לאמירתו הידועה של של נפוליאון ולפיה "היחס בין הכוח הנפשי לכוח הפיזי צריך להיות 3 ל-1".⁷

חיכוך. הוגה הדעות הפרוסי קלאוזביץ הגדיר כך את התופעה הזאת: "הכוח שהופך למסובך את כל מה שנראה פשוט". התנגשות של רצונות מנוגדים במלחמה יוצרת את החיכוך, והוא יכול להיות נפשי או פיזי. הוא יכול להיות חיצוני - כתוצאה מפעולות האויב, מתנאי השטח, ממזג האוויר וממזל - אך הוא יכול לנבוע גם מפעולות עצמיות כגון חוסר ביעדים מוגדרים היטב, חוסר בתיאום, תוכניות לא ברורות או מורכבות מדי, מבנה ארגוני מורכב או יחסי פיקוד שאינם מוגדרים היטב. מכיוון שהחיכוך יכול לפעול לא רק במישור הפיזי אלא גם במישור הנפשי, עלינו להיות ערוכים להילחם בנוכחות חיכוך באמצעות נחישות והתמדה ולא לבחור בדרך של התעלמות. בו בזמן עלינו לנסות להעצים את החיכוך בצד היריב. את ההתמודדות בתנאים של חיכוך יש לתרגל באימונים, אפילו אם אלה אינם מצליחים לשקף את החיכוך הקיים במלחמה.

חוסר ודאות יכול בהחלט להיות מרכיב של החיכוך, אולם היותו כה מרכזי הופך אותו למרכיב נפרד העומד בפני עצמו. כל פעולות המלחמה מתרחשות ברמה כזאת או אחרת של אי-ודאות או - כפי שנהוג לומר - בתוך ערפל המלחמה. קלאוזביץ אמר כי "במלחמה שום דבר אינו ודאי".⁸ חוסר הודאות במלחמה יכול לבוא לידי ביטוי במידע שיש לנו על האויב, על הסביבה ואפילו על מיקום כוחות ידידותיים. על אף הניסיון לאסוף את כל המידע, על המפקד להבין כי הוא פועל בסביבה שבה אין בידי את כל המידע האפשרי. יש להביא בחשבון שגם מידע מדויק, שמגיע בזמן אמת ושיהיה הבסיס לקבלת החלטות סדורה, לא יביא את התוצאה הרצויה, משום שערפל המלחמה - הגם שיתכן כי יהיה דליל יותר באמצעות הפעלת אמצעי האיסוף - תמיד יגביל את המידע הרלוונטי לקבלת ההחלטות, בייחוד מכיוון שגם אצל האויב מתקבלות החלטות באותו הזמן. ערפל הקרב הוא תנאי קבוע שמשתנה רק בעוצמתו, ולכן במקרה הטוב ביותר אנחנו יכולים להחליט על אפשרויות ועל הסתברויות. ההחלטות האלה מתקבלות על בסיס יכולתנו לבחון את המצב. הבחינה הזאת מתבססת על הידע הצבאי שרכשנו, ובהתאם להסתברויות שבחרנו אנחנו קובעים את קו הפעולה המתאים ביותר לנתונים שבידינו. אולם מכיוון שלא ניתן לבטל כליל את תופעת ערפל הקרב, נדרש המפקד לתת מענה לכך באמצעות תוכניות גמישות, פיתוח נהלים מבצעיים ועידוד היוזמה בקרב הכפופים לו (פיקוד משימה).

זרימה. כל חלק במלחמה משקף תוצאה זמנית של צירוף נסיבות, מציב מכלול בעיות ומחייב פתרונות מקוריים. לא ניתן לראות בחלק זה או אחר יחידה העומדת בפני עצמה, מכיוון שכל חלק מושפע מאירועי העבר ומשפיע על אירועי העתיד. כך נוצר זרם מתמשך ומשתנה בעוצמתו של פעולות הגדושות בהזדמנויות לזמן קצר ובאירועים שלא נצפו. מכיוון שהמלחמה היא אירוע מתגלגל, מחייב ניהולה גמישות מחשבתית. ההצלחה מבוססת על היכולת להסתגל, לנסות להכין פעולות מראש, לשנות את האירועים לטובתנו ולהגיב במהירות לתנאים המשתנים בקביעות. את קצב האירועים מכתיבים שני הצדדים, אולם כל צד מנסה להפנות את זרימת האירועים לטובתו.

למלחמה היגיון משלה. כל פעולה מביאה לתגובה, וזו מביאה לפעולת נגד. המחזוריות הזאת היא מאפיין נוסף של המלחמה. פעולה חכמה יכולה להביא לכך שתגובת היריב לא תצלח, וכך הוא יובס. היגיון המלחמה היוצר את המחזוריות של הפעולות יקשה מאוד על היכולת שלנו לנבא את תגובות היריב לפעולותינו. במילים אחרות: כל ניסיון לחזות את היגיונות המערכת היריבה (כפי שהיה נהוג לעשות בצה"ל בתהליכי הניתוח המערכתי) צפוי לכישלון מראש. התהליך המחזורי יכול להביא גם להקצנת האלימות וליצירת מצב חדש לא צפוי. כך, למשל, קרה בפרוץ אינתיפאדת אלאקצה באוקטובר 2000: תגובה ישראלית חריפה נגד ההפגנות ההמוניות הביאה להפסקת ההפגנות האלה ולאיימוץ קו פעולה של פיגועי התאבדות. במקביל הלכה ונחלשה הרשות הפלסטינית, ואילו החמאס הלך והתחזק, עד שהגיעו למציאות שבה אנו נמצאים כיום. התהליך הזה שעברנו בשנים האחרונות הוא ההוכחה לקושי לנבא את תוצאות הפעולות שלנו.

חוסר סדר. באווירה הזאת של חיכוך, של חוסר ודאות ושל זרימה אין זה מפליא שהמלחמה גולשת בהכרח לחוסר סדר. יש להיערך מראש למצב שבו במהלך הקרב ישתבשו התוכניות, מידע והנחיות לא יהיו ברורים ויובנו לא נכון, אמצעי התקשורת ישתבשו, וטעויות ואירועים לא צפויים יהיו חלק מהשגרה. אי-הסדר הטבעי הזה אינו רק קללה; הוא יכול להיות בסיס לניצול הזדמנויות. הצד שמוכן וערוך בצורה טובה יותר לנצל את האירועים לצרכיו משפר מאוד את סיכוייו לנצח. כל מפגש במלחמה מגדיל את חוסר הסדר, וכך נוצר מצב שמחייב לאלתר לאור המצב המתהווה, עד כי אובד כמעט כליל הקשר בין תוכנית הפעולה שלנו לבין התוכנית המקורית. מבחינה

לגבור עליו. מנהיגות חזקה, הנסמכת על כבוד ועל הערכה של הכפופים, יכולה לצמצם את הפחד. דרך נוספת להשגת המטרה הזאת היא לגבש את היחידה ולחזק את רוחה ואת ביטחונם העצמי של הפרטים שבתוכה.

כיצד ליישם את טבע המלחמה במישור הפרקטי

- **מלחמה היא אלימות מאורגנת.** כניסה למלחמה או איום לפתוח במלחמה משמעותם שמישהו מתכוון לכפות על האחר לעשות משהו שהוא אינו מעוניין לעשותו. את הניצחון בעימות ישיג בדרך כלל מי שיש לו רצון חזק יותר, כוחותיו מקצועיים יותר, ויש לו נכונות להשקיע את כל מה שנדרש. אם לצד מסוים אין רצון להפעיל את כוחו בעוצמה הנדרשת לשם השגת מטרותיו, עליו להימנע מלהסתבך במלחמה, מכיוון שבלאו הכי הוא יפסיד בה ויבזבז לשווא חיי אדם ומשאבים. אולם לסיום מבצע ללא השגת יעדיו - בין אם בגלל חוסר רצון להילחם ובין אם בגלל מחסור במשאבים - יש מחיר כבד בתחומי החברה, הכלכלה והפוליטיקה.
- היקף הכוח המושקע במלחמה עומד ביחס ישר להישג שרוצים להשיג ולעוצמת האמוציות שהצליח היריב לעורר במעשיו. ככל שההישג חשוב יותר, כך יושקעו משאבים רבים יותר לשם השגתו, ותגדל הנכונות לשאת בקורבנות. לכן חשיבות הסד"כ והאמל"ח שמפעיל האויב היא רבה, אבל חשיבות רבה יותר יש לייחס לנכונות של האויב להקריב משאבים - אנושיים וחומריים - לאורך זמן.
- **המלחמה מתעדכנת; היא אינה מתחלפת.** בעוד שהדרך שבה מנוהלת המלחמה מתעדכנת באופן מתמיד, השיטות המיושנות של המלחמה אינן נעלמות. יכולת טכנולוגית גבוהה של צד אחד מביאה את הצד הנחות לנקוט אמצעים פרימיטיביים המבטלים בפועל את היתרון של היריב החזק יותר. למשל: לחימוש מדויק אין ערך רב מול מחבל מתאבד. דוגמה נוספת: לוחמה תת-קרקעית מנטרלת את צידוד החוץ המתקדם ביותר. הלחימה

היסטורית מרחב הקרב המודרני הוא פחות מסודר מאשר שדות הקרב בעבר, שהיו מאופיינים במבנים ליניאריים ובקווי חזית רצופים. הטווח והקטלניות של הנשק המודרני מחייבים פיזור הולך וגדל בין היחידות, אולם למרות התפתחותן של טכנולוגיות התקשורת מקשה הפיזור על השליטה בכוחות. לכן יש לצפות שהאירועים במלחמה לא יתרחשו בהתאם לתכנונים המוקדמים, כפי שלמד זאת חיל האוויר במהלך מלחמת יום הכיפורים כשניסה להוציא לפועל את תוכנית "דוגמן 5" לתקיפת הטק"א בחזית סוריה - פעולה שכשלה. הכלל הוא שאין לצפות להגיע למצב של שליטה חיונית ומדויקת על האירועים, ולכן פיקוד משימה הוא חיוני ביותר.

- **מורכבות.** מלחמה היא תופעה מורכבת. אומנם נהוג לומר שהמלחמה היא מאבק בין רצונות מנוגדים, אולם במציאות היריבים אינם בודדים והומוגניים ופועלים על בסיס מודיעין זהה. כל יריב הוא מערכת מורכבת הכוללת בתוכה מספר רב של פרטים. לכן פעולה צבאית אינה ביצוע מגובש של החלטה בודדת אחת על-ידי יישות אחת, אלא מדובר בפעולות רבות המבוצעות בו זמנית בכל הארגון - פעולות שהן פרי החלטותיהם של אנשים רבים. הניסיון להגיע לשליטה ריכוזית בלוחמת היבשה אינו תואם את טבעה המורכב והמבוזר של המלחמה.

- **אלימות וסכנה.** המלחמה היא אירוע מחרד, ולכן אין שום מקום לגישות הרואות בה מופע רומנטי. לחימה היא הפעלה מאורגנת של אלימות. באמצעות האלימות - או באמצעות האיום להפעילה - מנסה צד אחד לאלץ את הצד האחר לעשות כרצונו. מכיוון שהאלימות היא חלק מרכזי במלחמה, תוצאותיה המיידיות הן מרחץ דמים, הרס וכאב. לחימה היא אפוא פעילות מסוכנת. כשבן אדם נקלע למצב שבו נשקפת סכנה לחייו, הוא מגיב בדרך כלל בפחד. הפחד פוגע בכוח הרצון לפעול, ולכן הוא גורם מרכזי המשפיע על תוצאות המלחמה. זאת הסיבה שבגללה על המפקדים לבנות את האומץ של חייליהם להתגבר על הפחד שבקרבם. אומץ אינו היעדר פחד, אלא היכולת

התקדמות כוחות פיקוד הצפון לתוך "המובלעת" ברמת-הגולן במלחמת יום הכיפורים | מכיוון שהמלחמה היא אירוע מתגלגל, מחייב ניהולה גמישות מחשבתית

ככל שהקהילה יותר רחוקה מניסיונה האחרון במלחמה, כך נוטה היא יותר לשכוח כי המלחמה היא אכזרית וחוזרת על עצמה. הטבע האנושי מנסה להדחיק אירועים נוראיים כגון אלה

האסימטרית היא פועל יוצא של טבע המלחמה, שבה כל צד מנסה לפעול בדרך הטובה ביותר בעבורו ולנצל את נקודות החולשה של יריבו. עם זאת היריבים לומדים זה מזה: מה שהצליח בתחילת המלחמה לא תמיד יצליח בהמשכה או במפגש שלאחר מכן בין הצדדים. דוגמה בולטת לכך היא המענה שגיבש צבא מצרים לעליונות שהפגין צה"ל במלחמת ששת הימים בלוחמת אוויר ובלוחמת שריון. את השריון של צה"ל ניטרלו המצרים במלחמת יום הכיפורים באמצעות חי"ר שצויד בטיילי נ"ט, ואת חיל האוויר - באמצעות פריסה נרחבת של טילי קרקע-אוויר, שהגנו על מרחב הלחימה המצומצם שאותו הגדירו המצרים.

• **מלחמה היא כלי בידי הפוליטיקה.** המושג "פוליטי" מתייחס לפעולות הגומלין שבין קהילות אנושיות, לא רק בין מדינות. קהילות - לעיתים מדינות לאום ולעיתים לא - נלחמות אלה באלה. יש המגדירים מלחמה במובן מצומצם ביותר, ולכן מבחינתם כל פעולה אלימה שאינה מלחמה בין שתי מדינות היא משהו אחר שאינו מלחמה (Other than War). התיאור הזה יכול לשרת את מי שמנסה לבחון את רמות האלימות, אולם בהיבט הבסיסי ביותר מלחמה היא אלימות בין קהילות אנושיות, ולכן יש לראותה בהיבט הרחב ביותר.

המלחמה מייצגת את רצון הקהילה בהיבט הפוליטי הקלאסי של הנכונות להשתמש באלימות חמושה ומאורגנת כדי להשיג את מטרות הקהילה. לכן מטרות המלחמה מכוונות מצד אחד לפגוע בכוחות הלוחמים של האויב וברצונם להילחם ומצד אחר גם לפגוע ביכולות וברצון של כלל הקהילה שמולה נלחמים להמשיך במעשי האלימות. לכן במלחמה נדרש שילוב של לחימה לצד דיפלומטיה לשם הכרעת היריב.

• **המלחמה חבויה בפניות של הזיכרון המשותף.** ככל שהקהילה יותר רחוקה מניסיונה האחרון במלחמה, כך נוטה היא יותר לשכוח כי המלחמה היא אכזרית וחוזרת על עצמה. הטבע האנושי מנסה להדחיק אירועים נוראיים כגון אלה עד למצב של התעלמות מהמציאות, של הונאה עצמית ושל אובדן הזיכרון המשותף של כלל הקהילה. האינתיפאדה הראשונה שנשכחה עד לפרוץ זו השנייה היא דוגמה לכך. לאחר מלחמות עקובות מדם מתחדשת התקווה כי מחשבה רציונלית, ליברלית ומוסרית תביא לניצחון על הצד החשון של הטבע האנושי הבא לידי ביטוי במלחמה. אולם התקווה והמשאלות מתנפצות אל מול העובדות. את הדוגמה הטובה ביותר לכך ניתן לראות בהתנגשות העובדות אל מול התקוות הליברליות בשנות ה-30 באירופה, כאשר חבר הלאומים⁹ לא הצליח להשפיע על פעילותם של היטלר ושל מוסוליני. הניסיון להחביא את טבע המלחמה בפניה חשוכה מקים אותו לתחייה מחדש. למצביא הרומי פלוויוס וגטיוס נרטוס מיוחסת האמרה "si vis pacem, para bellum" (הרוצה בשלום ייכון למלחמה).¹⁰

• **למלחמה שתי צורות עיקריות: התשה והכרעה.** הראשונה נועדה להביא את היריב לשולחן הדיונים. מי שבוחר בדרך הזאת צריך שיהיו לו יותר אמצעים מאשר ליריב ורצון להשתמש בהם עד שהאויב יתעייף, אחרת האויב ינצח. התשה אינה דרך הפעולה המתאימה לנסות לנצח אויב שאינו חושב בדפוסים

של רווח ושל הפסד. צה"ל ניסה בתחילה לדכא את ההתקוממות הפלסטינית באמצעות "הוגעה" (שהיא מילה נרדפת להתשה) בהתאם לדוקטרינה שמתווה הספר "העימות המוגבל" - ובניגוד לתו"ל הבריטי שטוען כי התשה אינה דרך הפעולה המועדפת במאבק נגד התקוממות. מבצע "חומת מגן" מסמן את שינוי התפיסה הזאת בצה"ל והביא להצלחה במאבק נגד טרור המתאבדים מיהודה ושומרון.

מי שמעוניין להכתיב את תנאיו בסיום המלחמה, חייב להילחם מלחמת הכרעה. כדי להשיג את יעדיו הוא יידרש להפעיל משאבים בהיקף שיספיק להשגת יעדיו ולהשתמש בהם באופן ההחלטי ביותר כדי לשלול מהאויב כל אפשרות לפעולה. לכן היעד בלחימה מהסוג הזה הוא להבהיר לאויב - באמצעות פעולות פיזיות - כי לא נשארו לו אפשרויות אחרות חוץ מאשר כניעה.

הן מלחמות התשה והן מלחמות הכרעה יכולות להיות קצרות או ארוכות. בכל מצב מנסה כל מפקד לשתק את היריב ובמקרים מסוימים אף להשמיד אותו. מוות, הרג והתשה הם התוצאה של שימוש בכוח ובאלימות בכל צורה של מלחמה. היעדים ודרך הפעולה משפיעים על צורת המלחמה. יש לשים לב שהעימותים משלבים התשה והכרעה במספר כמעט אין-סופי של צירופים. ככל שהעימות נמשך זמן רב יותר, כך גדלה ההסתברות שהוא יעבור מצורה אחת לאחרת בהתאם לנסיבות, לאמצעים ולמצבו של האויב.

על המלחמה הפוסט-מודרנית

"העובדה שאירוע התרחש אינה הוכחה להתרחשותו במציאות". בודרילר¹¹
חצי שנה לאחר הלחימה בלבנון נכחתי בהרצאה של קצין בכיר בצבא שעסקה במלחמות הפוסט-מודרניות. ההרצאה הזאת הצטרפה לשני מאמרים שפורסמו בכתב העת "מערכות" שניסו להציג שינוי דרמטי בטבעה של המלחמה ולשלב בתופעה המורכבת הזאת את הרעיונות של ההוגים הפוסט-מודרניים. במאמרים האלה הופכת המלחמה להיות נרטיב, היא מכוונת לפעול על התודעה של המשקיפים משני הצדדים, והפרשנות הופכת להיות הדומיננטית. הגישה הזאת מסוכנת משום שהיא מתעלמת מתופעת המלחמה בשני הממדים שלה: טבע המלחמה ומאפייני המלחמה. אומנם ישנם כמה חוקרים המשתמשים במונח "המלחמה הפוסט-מודרנית", אך הם עושים זאת בהקשר של הדרך שבה מתנהלות המלחמות ולא בהקשר של השתנות טבע האדם, שהוא המרכיב הדומיננטי בטבע המלחמות.

מרבית ההוגים הפוסט-מודרניים לא עסקו במלחמה באופן ממוקד. אומנם הוגה פוסט-מודרני בשם בודרילר (Baudrillard) כתב לאחר מלחמת המפרץ הראשונה כי המלחמה הזאת כלל לא התרחשה חוץ מאשר מעל דפי העיתונים,¹² שכן השימוש הנרחב בחימוש מנגד גרם לכך שכמעט לא היו בה דו-קרבות ומפגשים אנושיים, אך גם העמדה הפילוסופית הזאת לנושא המלחמה אינה חדשנית: כבר ב-1920 כתב אמן דני מודרני (לא פוסט-מודרני) ש"המלחמה הגדולה (מלחמת העולם הראשונה) הייתה מלחמת עיתונות. במציאות היא לא התרחשה... לכן אין להאמין לעיתונים... הקרב על המרנה, הנסיגה מרוסיה ושביתת הנשק - את כל אלה יצרה התקשורת. היא יצרה את המלחמה הגדולה".¹³

מאמרו של בודרילר עוררו התנגדות עזה בקרב הקהילה המדעית, שכן אם העובדות אינן עובדות, איך ניתן לקבל או לתקוף רעיון כלשהו? בספר מקיף על הפוסט-מודרניזם של אוניברסיטת קיימברידג' טוען המחבר כי "לכתוב על 'פוסט-מודרניות' בתחילתה של המאה ה-21 הוא עסק לא קל... המושג קנה לעצמו אחיזה בטוחה באופנה התרבותית, אבל משמעותו וערכו נראים מבחינות רבות מעורפלים יותר מאשר אי פעם".¹⁴ חוסר האחיזה של התיאוריה הפוסט-מודרנית במציאות היום יומית הוא כל כך גדול, עד כי יש לפסול אותו לשימוש בעולם המושגים הצבאי.

הטכנולוגיה שפותחה כדי לנצח במלחמות שינתה את טבע המלחמה? לדוגמה, האם הקשת הארוכה, שקטלה את אבירי צרפת בקרבות קרסי ואז'נקור שינתה את טבע המלחמה או רק את מאפייני המלחמה? ומה בנוגע להמצאת המקלע, הטנק ואף הפצצה הגרעינית? האם אכן טבעה הבסיסי של המלחמה במאה ה-21 השתנה עד כדי כך ש"לוחמי ידע" - כפי שטענו בני הזוג אלווין והידי טופלר¹⁶ - ינצחו בה עקב יכולתם לפרש לקהל היעד שלהם את הניצחון? הדרך שבה האדם מנהל מלחמות משתנה כל הזמן, הטכנולוגיות מסייעות לנו להילחם ומחוללות שינויים משמעותיים בדרך ניהול המלחמה, במבנים הארגוניים ובצורתה של המלחמה. האדם מתאים את מאבקו ומסתגל כדי להביא את נקודות החוזק שלו ולפגוע ביריב בנקודות החולשה שלו. תקופת האבירות, שבה היו חוקים לניהול מלחמות, הסתיימה מזמן, אך טבע המלחמה, המבוסס על הרצונות ועל האופי של בני האדם הנלחמים משני הצדדים היה וימשיך להיות המרכיב המרכזי ביותר במלחמה. לכן המלחמה אינה סיפור ואינה נרטיב שצריך לפרש אותו, מלחמה היא מציאות שהניצחון בה משמעותו שהצד המובס יבין - ללא פרשנויות כאלה ואחרות - שהוא הובס. אך צריך לזכור כי הניצחון הצבאי אינו עומד בפני עצמו, ותכליתו היא לשרת את היעדים המדיניים שהציבה הממשלה לצבא.¹⁷

הערות

1. Carl von Clausewitz, *On War*, trans. and ed. Michael, Howard, and Peter Paret, Princeton, NJ, Princeton University Press, 1984, p. 119.
2. סער רווה, "תודעה והוויה - שני המרכיבים של השלם המבצעי", *מערכות* 409-410, דצמבר 2006.
3. המהדורה האלקטרונית של הספר במסגרת פרויקט גוטנברג: *History of the Peloponnesian War, 431 BC* Thucydides, תירגם ריצ'רד קרולי (Richard Crawley), עמ' 23 <http://classics.mit.edu/Thucydides/pelopwar.html>
4. לקוח ממדריך השדה של חיל הנחתים האמריקני: *MCDP1 - Warfighting*, Washington, 1997, p. 3.
5. שם, עמ' 5-19.
6. James M. Dubik, *Has Warfare Changed? Sorting Apples from Oranges*, An Institute of Land Warfare Publication, No. 02-3, Arlington, July 2002.
7. שם, עמ' 3.
8. David J. Lonsdale, *The Nature of War in the Information Age*, Frank Cass, London, 2004, p. 29.
9. הארגון שקדם לאו"ם של ימינו.
10. Flavius Vegetius Renatus כתב בספרו נושאים צבאיים (273 לספירה): *Igitur qui desiderat pacem, praeparet bellum*, ונראה כי האמרה "הרוצה בשלום ייכון למלחמה": מבוססת על המשפט הזה. ראו: <http://www.pvv.ntnu.no/~madsb/home/war/vegetius>
11. William Merrin, *Baudrillard and the Media: A Critical Introduction*, Polity Press, Cambridge, 2005, P. 81.
12. שם, עמ' 82.
13. שם, עמ' 81.
14. Stephen Mellville, *The Cambridge Companion to Postmodernism*, Connor Steven (ed.), Cambridge University Press, 2004, p. 82.
15. Rupert Smith, *The Utility of Force, The Art of War In the Modern World*, Penguin Books, London, 2005, p. 269.
16. אלווין והידי טופלר, *מלחמה ואנטי מלחמה*, תל-אביב, ספריית מעריב, 1994.
17. היבטים נוספים של הנושא זה ניתן למצוא בפרק "אבן יסוד האדם" בפרסום *אבני היסוד של העשייה הצבאית*, מסמך פנימי בצה"ל, יולי 2006.

כל מי שטוען שטבע המלחמה השתנה בעקבות השתכללותם של כלי הנשק נדרש להציג מהם השינויים הדרמטיים ששינו במקביל את האדם באופן כל כך משמעותי. יתרה מכך, עליו גם להראות שהשינוי הזה התחולל לא רק בקרבנו אלא גם בקרב אויביו. הרי בהחלט ייתכן שאלה ממשיכים להחזיק בתפיסות הישנות לניהול המלחמות שאינן שונות מתפיסותיהם של בני האדם במשך אלפי שנים.

ארבע הוכחות הציג הקצין הבכיר לכך שהמלחמות הפכו להיות פוסט-מודרניות:

1. המעבר ממלחמות טוטליות לעימותים מוגבלים - בדרך כלל ממושכים - המותנים בלגיטימציה (מלחמות פוסט-הירואיות).
2. המעבר מלחימה סימטרית ללחימה אסימטרית.
3. המעבר מעימותים בשטחים פתוחים ללחימה בשטח בנוי רווי בתקשורת.
4. המעבר מלחימה בין מדינות ללחימה בין מדינות לבין יישויות לא מדיניות בעלות אופי רשמי.

לטענתו, המרכיב הרביעי הוא הדומיננטי ביותר במלחמה הפוסט-מודרנית. אולם כל ארבע ההוכחות האלה אינן נוגעות לטבע המלחמה ואינן נסמכות על

כל מי שמדברים על המלחמה הפוסט-מודרנית צריכים לתת מענה לשאלה הבסיסית ביותר: האם טבע המלחמות אכן השתנה? האם הטכנולוגיה שפותחה כדי לנצח במלחמות שינתה את טבע המלחמה?

דוגמאות היסטוריות. כך, לדוגמה, בין סיום מלחמת העולם השנייה ועד 1971 היו בעולם יותר מ-30 מלחמות בעצימות נמוכה וממושכות - כך שאין בכך דבר חדש. סוגיית האסימטריה אף היא אינה חדשה. דוגמאות לכך ניתן למצוא אפילו בתנ"ך (למשל לחימת גדעון במדיינים, מלחמת דוד בגוליית). דוגמה מודרנית יותר היא מלחמות הבורים בשלהי המאה ה-19 ובראשית המאה ה-20. גם לחימה בשטח בנוי התרחשה לפני "עידן המלחמות הפוסט-מודרניות" - למשל, בסטלינגרד ובברלין במלחמת העולם השנייה.

גם ההוכחה הרביעית אינה משכנעת במיוחד, שכן כל התקוממות של קבוצה כלשהי נגד הריבון היא מאבק בין יישות מדינתית ליישות לא מדינתית. למותר לציין שהתקוממויות כאלה היו משחר ההיסטוריה. המלחמות אכן משנות את אופיין בגלל סיבות רבות, כגון הגידול של האוכלוסיות והתקדמות הטכנולוגיה, אך אין קשר בין ההתפתחויות האלה לבין הרעיונות הפוסט-מודרניים.¹⁵ מעל לכול, לפני שאנחנו מאמצים רעיונות פוסט-מודרניים ללחימה, עלינו לשאול את עצמנו אם גם שכנינו אימצו את הרעיונות האלה, שכן אנחנו לא יכולים פשוט לקום וללכת, כפי שיוכלים, למשל, לעשות האמריקנים בעיראק ביום שבו יחליטו כי אין הם מעוניינים לשלם את המחיר. אנחנו - בניגוד להם - חייבים לנצח בכל מלחמה. מלחמת לבנון השנייה צריכה לשמש לנו תמרור אזהרה שעלינו להיזהר מאימוץ דפוסיים חדשניים שאינם תואמים את אמונות המלחמה במובן הרחב ואת אופי העימותים באזור שבו אנו חיים.

סיכום

כל מי שמדברים על המלחמה הפוסט-מודרנית ועל מלחמת המידע צריכים לתת מענה לשאלה הבסיסית ביותר: האם טבע המלחמות אכן השתנה? האם